

PRACE NAUKOWE

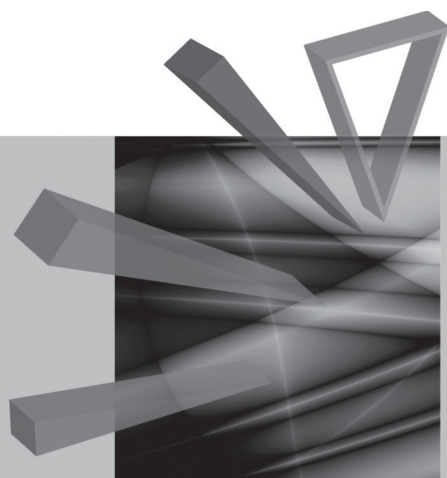
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

246

Polityka ekonomiczna

pod redakcją

Jerzego Sokołowskiego

Michała Sosnowskiego

Arkadiusza Żabińskiego

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Beata Filipiak, Kazimierz Krupa, Andrzej Miszczuk,
Krystyna Piotrowska-Marczak, Marzanna Poniatowicz,
Grażyna Wolska, Urszula Zagóra-Jonszta

Redakcja wydawnicza: Joanna Szynal, Aleksandra Śliwka

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-209-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Franciszek Adamczuk: Nowa strategia rozwoju Euroregionu Neisse-Nisa-Nysa (ERN) – jej uwarunkowania i ewaluacja	13
Piotr Adamczyk: Wykorzystanie rekomendacji w procesie inwestowania na rynku akcji	24
Agata Balińska: Jakość jako determinanta konkurencyjności agroturystyki	34
Przemysław Borkowski: Rola studium wykonalności w ocenie ryzyka projektu infrastrukturalnego	43
Marta Czyż, Dariusz Cichoń: Wybrane zagadnienia gospodarowania nieruchomościami w procesie rozwoju zrównoważonego	53
Paulina Filip: Franczyza jako system współpracy i finansowania przedsiębiorstw	65
Małgorzata Fronczek: Znaczenie Rosji jako partnera handlowego Polski w latach 1995-2010	76
Marcin Gospodarowicz: Analiza stanu rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w Polsce w latach 2006-2010	86
Jakub Górka, Patrycja Chodnicka: Prognoza rozwoju sieci bankomatów w Polsce	96
Anna Grabowska: Inwestycje na rynku sztuki jako narzędzie dywersyfikacji portfela inwestycyjnego w dobie kryzysów na rynkach finansowych..	106
Marianna Greta, Ewa Tomczak: Wspólna Polityka Rolna jako element dynamizowania i ochrony polskiego rolnictwa	115
Renata Grochowska: Budżet unijny jako gra interesów państw członkowskich na przykładzie Wspólnej Polityki Rolnej	125
Marcin Jurewicz: Decentralizacja systemu niemieckich izb handlowo-przemysłowych	134
Bogusław Kaczmarek, Ewa Tomczak: Wspólna Polityka Rolna a zmiany w funkcjonowaniu sektora produkcji pierwotnej w Polsce	142
Lidia Kaliszczak: Przesłanki i przejawy kształtowania klimatu sprzyjającego przedsiębiorczości na poziomie lokalnym	150
Renata Karkowska: Ryzyko systemowe – teoria i analiza przyczyn	160
Joanna Kenc: Efekty współpracy głównych miast województwa dolnośląskiego z ich miastami partnerskimi	170
Ewa Kołoszycz: Instrumenty zarządzania ryzykiem w rolnictwie po reformie Wspólnej Polityki Rolnej	179
Dorota Komorowska: Efektywność gospodarowania wybranych typów gospodarstw ekologicznych i konwencjonalnych	188

Elwira Leśna-Wierszolowicz: Problemy systemu zabezpieczenia emerytalnego w Polsce w kontekście skarg kierowanych do rzecznika ubezpieczonych w latach 2008-2011.....	199
Janusz Majewski: Pszczelarstwo w Polsce – wybrane problemy ekonomiczne.....	209
Dominika Malchar-Michalska: Rozwój polskiego rolnictwa w perspektywie roku 2030	219
Grażyna Mańczak: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a gospodarka Polski.....	229
Natalia Mańkowska: E-administracja a zdolność konkurencyjna gospodarki	240
Aneta Mazur-Jelonek, Anna Rychły-Lipińska, Agnieszka Sałek-Imińska, Monika Zajkowska: Restrukturyzacja jako sposób przeprowadzania zmian organizacyjnych na przykładzie Energa-Operator SA.....	250
Antoni Mickiewicz, Bogdan M. Wawrzyniak: Problematyka wielkoobszarowych gospodarstw rolnych w ustawodawstwie polskim	260
Danuta Miłaszewicz: Postępy w realizacji zrównoważonego rozwoju jako kryterium oceny polityki ekonomicznej	270
Andrzej Miszczuk: Społeczno-ekonomiczne powiązania transgraniczne regionu peryferyjnego (na przykładzie Polski Wschodniej)	280
Bartłomiej Moszoro: Znaczenie innowacyjności przedsiębiorstw w strategii zarządzania zmianą gospodarczą na poziomie regionalnym	291
Janusz Myszczyzyn: Przesłanki i ekonomiczne konsekwencje polityki protekcyjnej na przykładzie „unii żyta i żelaza”.....	300
Magdalena Olczyk: Zmiany strukturalne a konkurencyjność polskiego przemysłu	311
Artur Ostromęcki, Dariusz Zajac, Andrzej Mantaj: Wpływ zmian wybranych czynników produkcji na towarowość i strategię rozwoju gospodarstw rolnych	322
Mieczysław Piechnik: Aspekty infrastruktury regionalnej i jej wpływ na rozwój turystyki w makroregionie Polski Wschodniej w latach 2000-2010.....	333
Zbigniew Piepiora: Aktywna polityka przeciwdziałania skutkom klęsk żywiołowych w województwie zachodniopomorskim – aspekty finansowe	345
Wojciech Piontek: Implikacje teorii wyboru publicznego dla budowy gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej.....	361
Zdzisław W. Puślecki: Zmiany we wzajemnych zależnościach w polityce rolnej między WTO i Unią Europejską.....	371
Marcin Ratajczak, Jan Wołoszyn, Ewa Stawicka: Koncepcja CSR w aspekcie pracowników na przykładzie przedsiębiorstw agrobiznesu z województwa mazowieckiego.....	381
Józef Rudnicki: Czy podział akcji maksymalizuje bogactwo akcjonariuszy?	391

Robert Rusielik, Michał Świtłyk, Artur Wilczyński: Efektywność publicznych uczelni technicznych w Polsce w latach 2007-2009	403
Iwona Salejko-Szyszczyk: Ewolucja barier prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych w Polsce	413
Anna Sieczko, Iлона Wyszyńska: Jakość usług w przedsiębiorstwie społecznym na przykładzie fundacji dzieciom „Zdążyć z Pomocą”	423
Magdalena Kinga Stawicka: Specjalne strefy ekonomiczne w Unii Europejskiej.....	434
Piotr Szajner: Wpływ reformy regulacji rynku cukru w UE na efektywność polskiego przemysłu cukrowniczego	444
Iwona Szczepaniak: Ocena poziomu samowystarczalności żywnościowej Polski w warunkach integracji i globalizacji gospodarczej	454
Piotr Szkudlarek: Polityka regionalna państwa w aspekcie budowy infrastruktury szerokopasmowej na przykładzie Polski Wschodniej.....	465
Paweł Szudra: Bariery lokalizacji małych przedsiębiorstw handlowych i usługowych.....	474
Agnieszka Ścianowska: Wpływ inwestycji współfinansowanych ze środków funduszu spójności na kształtowanie cen przedsiębiorstw wodociągowo-kanalizacyjnych.....	484
Arkadiusz Świadek, Marek Tomaszewski: Ewolucja aktywności innowacyjnej z perspektywy wielkości przedsiębiorstw w systemach regionalnych Polski.....	494
Marek Wigier: Efekty realizacji WPR w Polsce – doświadczenia i wyzwania w perspektywie do 2020 roku	504
Krzysztof Wiktorowski: Polityki i strategie rozwoju na tle systemu zarządzania rozwojem Polski.....	514
Tomasz Wojewodziec: Recesywne zachowania gospodarstw rolniczych prowadzonych przez przedsiębiorców ubezpieczonych w KRUS.....	523
Grażyna Wolska: Infrastruktura pocztowa w Polsce. Wybrane problemy badawcze	532
Agata Wójcik: Koszty i dochodowość polskich gospodarstw mlecznych należących do europejskiego stowarzyszenia producentów mleka w 2010 r.	542
Sabina Ząbek, Joanna Kott, Zdzisław Szalbierz: Analiza sytuacji ekonomiczno-finansowej PGE – Polskiej Grupy Energetycznej SA.....	552
Józef Stanisław Zegar: Konkurencyjność ekonomiczna <i>versus</i> konkurencyjność społeczna w rolnictwie.....	563

Summaries

Franciszek Adamczuk: New development strategy for Euroregion Neisse-Nisa-Nysa (ERN) – conditions and its evaluation.....	23
Piotr Adamczyk: Using the recommendations in investing process on the share market.....	33
Agata Balińska: Quality as a determinant of the competitiveness of rural tourism.....	42
Przemysław Borkowski: Feasibility study in the assessment of infrastructure project risk.....	52
Marta Czyż, Dariusz Cichoń: Selected aspects of property management in sustainable development process.....	64
Paulina Filip: Franchising as a system of cooperation and financing of enterprises.....	75
Małgorzata Fronczek: The significance of Russia as Polish partner in foreign trade in years 1995-2010.....	85
Marcin Gospodarowicz: The analysis of enterprise development in rural areas in Poland in the years 2006-2010.....	95
Jakub Górka, Patrycja Chodnicka: Prediction of ATM network development in Poland.....	105
Anna Grabowska: Investments in the market of art as a way for the diversification of the investment portfolio in times of crises on the financial markets.....	114
Marianna Greta, Ewa Tomczak: Common agricultural policy as an element of actuating and protecting Polish agriculture.....	124
Renata Grochowska: European budget as a business game of Member States based on the Common Agricultural Policy's example.....	133
Marcin Jurewicz: Decentralization of the system of German chambers of commerce.....	141
Bogusław Kaczmarek, Ewa Tomczak: The Common Agricultural Policy and the changes in functioning of the original production's sector in Poland.....	149
Lidia Kaliszczak: Premises and manifestations of shaping the climate encouraging local entrepreneurship.....	159
Renata Karkowska: Systemic risk – theory and analysis of reasons.....	169
Joanna Kenc: The effects of town twinning cooperation of the main cities of Lower Silesia Voivodeship.....	178
Ewa Kołoszyc: Risk management tools in agriculture after the reform of the CAP.....	187
Dorota Komorowska: Management efficiency of the selected types of organic and conventional farms.....	198

Elwira Leśna-Wierszółowicz: Problems of the protection of pension system in Poland in the context of complaints referring to the Insurance Ombudsman between 2008 and 2011	208
Janusz Majewski: Beekeeping in Poland – selected economic problems.....	218
Dominika Malchar-Michalska: The development of Polish agricultural sector in the perspective of the year 2030	228
Grażyna Mańczak: Foreign direct investments and Polish economy	239
Natalia Mańkowska: E-government and competitive ability of the economy	249
Aneta Mazur-Jelonek, Anna Rychły-Lipińska, Agnieszka Salek-Imińska, Monika Zajkowska: Restructuring as a form of implementation of organizational changes on the basis of Energa-Operator SA	259
Antoni Mickiewicz, Bogdan M. Wawrzyniak: Issues of multi-territorial farms in Polish legislation	269
Danuta Miłaszewicz: Progress towards sustainable development as a criterion of economic evaluations	279
Andrzej Miszczuk: Socio-economic transborder links of peripheral region (on the example of eastern Poland).....	290
Bartłomiej Moszoro: The importance of innovation of enterprises in the strategy of economic change management at the regional level	299
Janusz Myszczyzyn: Reasons and economic consequences of protectionist policy on the example of the “union of rye and iron”	310
Magdalena Olczyk: Structural changes and competitiveness in the Polish industry	321
Artur Ostromięcki, Dariusz Zając, Andrzej Mantaj: Influence of change of chosen factors of production on the marketability and strategies of development of agricultural holdings	332
Mieczysław Piechnik: Aspects of regional infrastructure and its impact on the development of tourism in the macroregion of eastern Poland in the years 2000-2010.....	344
Zbigniew Piepiora: Active policy of natural disasters prevention in West Pomeranian Voivodeship – financial aspects	360
Wojciech Piontek: Implications of the public good theory for the creation of low carbon and resource-efficient economy.....	369
Zdzisław W. Puślecki: Changes in mutual interdependence between the WTO and the European Union in the agricultural policy	380
Marcin Ratajczak, Jan Wołoszyn, Ewa Stawicka: Concept of CSR in the aspect of employees on the example of agribusiness enterprises from Mazowieckie Voivodeship.....	390
Józef Rudnicki: Do stock splits maximize shareholders’ wealth?.....	402
Robert Rusielik, Michał Świtlyk, Artur Wilczyński: Efficiency of public technical universities in Poland in 2007-2009.....	412

Iwona Salejko-Szyszcak: The evolution of the privatization barriers of public enterprises in Poland.....	422
Anna Sieczko, Iłona Wyszyńska: Quality of services delivered by non-government organisations based on an example of charity for children „Zdążyć z Pomocą”	433
Magdalena Kinga Stawicka: Special economic zones in the European Union	443
Piotr Szajner: Impact of the EU sugar market reform on the efficiency of Polish sugar industry	453
Iwona Szczepaniak: Assessment of the level of food self-sufficiency of Poland in the conditions of economic integration and globalization.....	464
Piotr Szkudlarek: Regional policy of the state in the context of construction of broadband infrastructure on the example of eastern Poland.....	473
Paweł Szudra: Barriers of location of small trading and service companies .	483
Agnieszka Ścianowska: The influence of the investments cofinanced from the Coherency Fund sources on the price policy of water-sewage companies	493
Arkadiusz Świadek, Marek Tomaszewski: Evolution of innovative activity from the perspective of size of companies in regional systems in Poland .	503
Marek Wigier: Effects of the CAP in Poland – experiences and challenges in the perspective to 2020	513
Krzysztof Wiktorowski: Development policies and strategies against the background of the system of development management of Poland.....	522
Tomasz Wojewodziec: Recessive behaviors of farms run by entrepreneurs insured by KRUS.....	531
Grażyna Wolska: Postal infrastructure in Poland. Selected research problems.....	541
Agata Wójcik: Costs and profitability of Polish dairy farms belonging to the European Dairy Farmers in 2010.....	551
Sabina Ząbek, Joanna Kott, Zdzisław Szalbierz: Analysis of economic and financial situation of PGE SA	562
Józef Stanisław Zegar: Economic competitiveness versus social competitiveness in agriculture.....	573

Antoni Mickiewicz

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

Bogdan M. Wawrzyniak

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

PROBLEMATYKA WIELKOobszarowych GOSPODARSTW ROLNYCH W USTAWODAWSTWIE POLSKIM*

Streszczenie: W artykule omówiono podstawowe kwestie związane z powstaniem i funkcjonowaniem wielkoobszarowych gospodarstw rolnych. W 2003 r. ukazała się ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego, która ograniczyła w sposób zasadniczy funkcjonowanie wielkoobszarowych gospodarstw rolnych, wyznaczając górny pułap na poziomie 300 ha. Ustawa przywróciła konieczność legitymowania się kwalifikacjami rolniczymi dla osób prowadzących gospodarstwa rolne. Kolejna ustawa z 2011 r. w sposób obligatoryjny wprowadziła zasadę, że każdy dzierżawca jest zobowiązany odstąpić 30% swojego areалу w celu poprawy struktury agrarnej gospodarstw rodzinnych. Ustawa jest niekorzystna dla wielkoobszarowych gospodarstw rolnych, ponieważ zakłóca funkcjonowanie podstawowych czynników w rolnictwie w postaci ziemi, kapitału i pracy.

Słowa kluczowe: gospodarstwa wielkoobszarowe, nieruchomości rolne, kształtowanie ustroju rolnego.

1. Wstęp

W okresie międzywojennym funkcjonowało pojęcie „wielka własność rolna”. Pod tym pojęciem kryły się gospodarstwa rolne o powierzchni ponad 50 ha. Istniało dużo rozbieżności w zakresie kryteriów podziału i interpretacji tego sformułowania. Choć w spisie wielkiej własności rolnej za podstawę przyjmowano 50 ha, to w przekonaniu ekonomistów tego okresu, podział ten nie odpowiadał ówczesnej sytuacji społeczno-gospodarczej kraju. O wielkiej własności rolnej zachowało się stosunkowo dużo materiałów statystycznych i opracowań naukowych. Spośród przyczyn tego zainteresowania dwie zasługują na specjalną uwagę: 1) wielka własność państwowa stanowiła w 70-80% źródło, z którego czerpano zapasy ziemi niezbędne do przeprowadzenia parcelacji i osadnictwa rolniczego, 2) w grupie tej właściciela-

* Projekt badawczy został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki.

mi w przeważającej liczbie byli cudzoziemcy, którzy bronili się przed wywłaszczeniem na rzecz gospodarki chłopskiej¹.

Wielka własność rolna dzieliła się na: 1) wielką własność prywatną – obejmującą 73,9% użytków rolnych, 2) wielką własność państwową – 23,6% użytków rolnych, 3) wielką własność kościelną – 1,6% i 4) własność pozostałą – 0,9%. Liczba gospodarstw wielkiej własności wynosiła ponad 30 tys., ale należało do nich 48% użytków rolnych kraju. W okresie poprzedzającym spis powszechny w 1921 r. przeprowadzono spis wielkiej własności rolnej. Obu spisów nie można jednak bezpośrednio porównywać, ponieważ różniły się nieco metodyką badań. Spis wielkiej własności rolnej był spisem własności, a nie gospodarstw. W przypadku więc, gdy jeden ziemianin był właścicielem wielu majątków, za jedną jednostkę gospodarczą uważano całość. A zatem nie brano pod uwagę samodzielnych majątków jako wyodrębnionych jednostek gospodarczych².

2. Cel i zakres badań

Zarówno w Polsce, jak i w innych krajach zawsze występowały obok siebie gospodarstwa przynajmniej dwóch kategorii, o różnej wielkości pod względem obszaru. W okresie feudalizmu były to duże folwarki i małe gospodarstwa włościańskie. Po procesie uwłaszczenia chłopów powstały majątki ziemskie, a na drugim biegunie małe gospodarstwa chłopskie, wyłaniające się często w wyniku reformy rolnej i nowego osadnictwa (poparcelacyjne). W okresie po II wojnie światowej problem wielkiej własności ziemskiej został rozwiązany w ten sposób, że dekretem o reformie rolnej z 1944 r. zlikwidowano wszystkie majątki ziemskie, pozostawiając gospodarstwa rolne nie większe niż 50 ha na dawnych ziemiach polskich i 100 ha na ziemiach byłego zaboru pruskiego (woj. pomorskie, śląskie i poznańskie). Część nierozparcelowanych majątków ziemskich stanowiła załączek własności państwowej w rolnictwie.

Problem gospodarstw wielkoobszarowych pojawił się w 1991 r. w momencie ukazania się ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa. Ustawa regulowała zasady gospodarowania mieniem Skarbu Państwa w odniesieniu do: 1) nieruchomości rolnych w rozumieniu Kodeksu cywilnego przeznaczonych na cele gospodarki rolnej, 2) mienia pozostałego po likwidacji państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej, 3) lasów niewydzielonych geodezyjnie z nieruchomości rolnych i 4) gruntów Państwowego Funduszu Ziemi. W ustawie w sposób jednoznaczny stwierdzono, że właścicielem mienia państwowego w rolnictwie jest Skarb Państwa, zaś jego reprezentantem uczyniono Agencję Własności Rolnej

¹ B.M. Wawrzyniak, *Monografia rolnictwa województwa kujawsko-pomorskiego*, WTN, Włocławek 2002.

² *Statystyka Polski*, Tom V, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1925.

Skarbu Państwa. Agencja jest państwową osobą prawną zobowiązaną do realizacji funkcji właścicielskich w zakresie gospodarowania mieniem Skarbu Państwa³.

Problem badawczy sprowadza się do stwierdzenia, czy ustawa z 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, mówiąca, że maksymalny obszar jednego gospodarstwa rolnego nie może być większy niż 300 ha, nie ogranicza możliwości rozwojowych rolnictwa w sensie zapewnienia produktywności na wysokim poziomie oraz zapewnienia podaży żywności dla ludności. Obszar 300 ha został utrzymany w kolejnej ustawie z 2011 r. o zmianie ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa⁴.

3. Występowanie gospodarstw o większej wielkości w państwach Unii Europejskiej

Gospodarstwa duże i bardzo duże obszarowo egzystują obok siebie w wielu krajach europejskich. W polityce rolnej najpierw EWG, a potem UE uruchomiono mechanizmy natury prawnej, finansowej i organizacyjnej stymulujące koncentrację gruntów rolnych. W 1968 r. w ramach tzw. planu Manholta przyjęto założenia wspólnej polityki dotyczące przemian strukturalnych. Istotą było ukierunkowanie działań na rzecz jednostek produkcyjnych o dostatecznej wielkości, zdolnych do szybkiego reagowania na sygnały płynące z rynku. Z drugiej strony dążono do radykalnego zmniejszenia liczby gospodarstw rolnych. Po prostu zachęcano ludność wiejską do rezygnacji z pracy w rolnictwie przez udzielanie określonych świadczeń finansowych.

Proces restrukturyzacji rolnictwa przyczynił się do znacznego wzrostu wydajności pracy, spowodował obniżenia kosztów produkcji rolnictwa, przez zastosowanie zaś mechanizacji i automatyzacji rolnictwa zdołano uwolnić wiele rąk pracy z rolnictwa.

W rezultacie tak nakreślonej Wspólnej Polityki Rolnej zdołano podnieść znaczenie rolnictwa w gospodarce narodowej, przy znacznym spadku zatrudnienia w rolnictwie. We Francji ludność aktywna zawodowo w rolnictwie stanowiła 1,2%, w Danii 3,5%, w Wielkiej Brytanii 0,8%, a w Niemczech 1,0%.

4. Powstanie wielkoobszarowych gospodarstw rolnych w Polsce

W wyniku realizacji ustawy z 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa wszelkie grunty dawniejszych państwowych gospodarstw rolnych oraz grunty Państwowego Funduszu Ziemi stały się mieniem państwowym w rolnictwie i z mocy ustawy przeszły na stan Skarbu Państwa. Do gospodarowania tym

³ Ustawa z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa.

⁴ Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych innych ustaw.

mieniem powołano Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa, która dokonała restrukturyzacji i prywatyzacji tego mienia, przy czym agencja miała dużą swobodę w dysponowaniu zasobami.

Według badań Tańskiej-Hus, w latach 1992-2007 do zasobu Skarbu Państwa przejęto łącznie 4,7 mln ha, co stanowiło 27,8% użytków rolnych kraju. Największy udział w podaży gruntów miały być PGR-y (79,5%) oraz grunty PFZ (12,8%). Ze względu na fakt, że agencja prowadziła statystykę w układzie oddziałów terenowych (OT), trudno wskazać, które z nich partycypowały w tym procesie. Posługując się oddziałami terenowymi, najwięcej gruntów rolnych przejęły oddziały w Olsztynie (933,7 tys. ha), Szczecinie (796,1 tys. ha) oraz we Wrocławiu (482,5 tys. ha). Dane te wskazują, że nowe ziemie pojawiły się na terenach byłych ziem północnych i zachodnich⁵.

Tabela 1. Grunty rolne przejęte do zasobu WRSP (do 2007 r.)

Jednostki organizacyjne agencji	PGR	Procent	PFZ	Procent	Z innych tytułów	Procent	Razem
OT Warszawa	241582	71,7	64455	19,1	30718	9,2	336755
OT Bydgoszcz	214921	82,9	13778	5,3	30310	11,8	259009
OT Gdańsk	386475	85,9	24271	5,7	18183	4,4	429928
OT Gorzów	273520	76,8	59015	16,6	23587	6,6	356122
OT Lublin	99084	53,0	67568	36,2	20088	10,8	186740
OT Olsztyn	743197	79,5	124128	13,3	66378	7,2	933703
OT Opole	211230	74,0	42283	14,8	31834	11,2	285347
OT Poznań	399214	87,0	25503	5,6	34361	7,4	459078
OT Rzeszów	110485	55,6	59200	29,8	29446	17,7	198963
OT Szczecin	690632	86,7	59941	7,6	45446	5,8	796019
OT Wrocław	391745	81,2	61947	12,8	28792	5,9	482484
Ogółem	3762085	79,5	602089	12,8	359143	7,7	4724148

Źródło: B. Tańska-Hus, *Dzierżawa rolnicza w Polsce na przestrzeni wieków*, UP, Wrocław 2009.

Podstawą co do dalszych losów przejętego mienia było przyjęcie projektów wyjaśniających status prawny majątków, ich restrukturyzacji i określenie kierunków zagospodarowania, na ogół w różnej formie, jako: sprzedaż mienia w całości lub jego części, wniesienie mienia do spółki, oddanie w ręce administratora lub przekazanie w zarząd. Jednym z głównych sposobów postępowania było wyłanianie wielkoobszarowych jednostek gospodarczych, tworzonych na bazie zakładów rolnych, które stanowiły integralną całość niepozwalającą na dzielenie na mniejsze jednostki. Drugim sposobem było przekazywanie rolnikom uwolnionego wolnego zasobu gruntów, głównie z myślą o powiększeniu istniejących gospodarstw rolnych. Sprzedaż ziemi w początkowej fazie restrukturyzacji dotyczyła niewielkiej liczby jednostek gospodarczych (5%). Główną formą zagospodarowania ziemi z zasobów

⁵ B. Tańska-Hus, *Dzierżawa rolnicza w Polsce na przestrzeni wieków*, UP, Wrocław 2009.

agencji stała się dzierżawa (70%), która pozwalała na dalsze utrzymanie nieruchomości w zasobie Skarbu Państwa.

Tabela 2. Liczba gospodarstw rolnych powyżej 50 ha i więcej (1996 r.)

Województwo	50- -100 ha	100- -200	200- -500	500- -1000	1000 ha i więcej	Razem	Procent
Dolnośląskie	688	266	260	126	49	1389	12,3
Kujawsko-pomorskie	587	108	172	118	24	1009	8,9
Lubelskie	183	80	57	39	15	374	3,4
Lubuskie	416	121	125	95	42	799	7,1
Łódzkie	106	66	59	7	0	238	2,1
Małopolskie	52	28	19	5	2	106	1,0
Mazowieckie	288	121	98	31	10	548	4,8
Opolskie	227	71	90	87	25	500	4,4
Podkarpackie	119	81	58	16	3	277	2,4
Podlaskie	453	124	99	48	26	750	6,7
Pomorskie	433	152	150	83	29	847	7,4
Śląskie	132	88	99	30	11	360	3,1
Świętokrzyskie	23	24	30	6	2	85	0,1
Warmińsko-mazurskie	732	165	195	154	44	1290	11,4
Wielkopolskie	730	234	341	158	67	1530	13,4
Zachodniopomorskie	635	240	177	144	116	1312	11,5
Ogółem	5804	1969	2029	1147	465	11414	100,0
Procent	50,8	17,3	17,8	10,0	4,1	100,0	

Źródło: obliczenia własne według danych powszechnego spisu rolnego z 1996 r.

Tabela 3. Charakterystyka gospodarstw rolnych liczących 50 ha i więcej

Gospodarstwa rolne według grup obszarowych	Liczba gospodarstw rolnych	Powierzchnia gospodarstw rolnych w ha	Średnia wielkość jednego gospodarstwa w ha
50-100 ha	5 804	387 466	66,7
100-200 ha	1 969	273 485	138,9
200-500	2 029	666 398	328,4
500-1000	1 147	795 140	693,2
1000 i więcej	465	817 719	1 758,5
Razem	11 414	2 940 208	257,6

Źródło: obliczenia własne według danych powszechnego spisu rolnego z 1996 r.

Powstające nowe jednostki produkcyjne w postaci wielkoobszarowych gospodarstw rolnych nie stanowiły liczebnie dużej grupy (0,5%), lecz pod względem powierzchni użytków rolnych zajmowały 18,7% w skali kraju. Według danych powszechnego spisu rolnego z 1996 r. gospodarstw rolnych powyżej 50 ha i więcej było

łącznie 11 414, w tym najwięcej w woj. wielkopolskim (1530), dolnośląskim (1389) oraz zachodniopomorskim (1312).

Odpowiedź na pytanie, w posiadaniu której z grup obszarowych znajduje się najwięcej gruntów rolnych, znajdziemy przez analizę znajdujących się w ich rękach użytków rolnych.

Udział użytków rolnych rośnie w miarę wzrostu grup obszarowych użytków rolnych, lecz średnia wielkość jednego wynosiła 257,6 ha i nie przekroczyła później ustalonej wielkości na poziomie 300 ha.

Według danych powszechnego spisu rolnego z 2002 r., liczba gospodarstw rolnych powyżej 50 ha wzrosła do 19 816, powierzchnia użytków rolnych zaś do 4,3 mln ha.

5. Regulacje ustawowe dotyczące wielkości gospodarstw rolnych

W Unii Europejskiej obowiązuje wspólnotowa zasada swobodnego zakupu nieruchomości, w tym ziemi rolniczej. W przypadku zakupu gruntów stosowane są jednak środki ochronne w postaci potrzeby legitymowania się odpowiednimi kwalifikacjami i stażem pracy w rolnictwie. W Polsce zgodnie z Konstytucją RP podstawą ustroju rolnego państwa jest rolnicze gospodarstwo rodzinne.

W przeszłości indywidualny rolnik nie mógł być właścicielem gospodarstwa większego niż 50 ha lub 100 ha ziemi na terenach Polski zachodniej czy północnej. Ten przepis wraz z koniecznością posiadania uprawnień rolniczych (kwalifikacji rolniczych) został zniesiony w 1990 r. W okresie wolności gospodarczej, która trwała do 2003 r., nie było żadnych ograniczeń co do wielkości obszarowej gospodarstw rolnych. Wówczas to na podstawie ustawy z 1991 r. powstawały prywatne kilkusethektarowe gospodarstwa rolne (średnio 700-800 ha), które były dzierżawione lub kupowane od AWRSP. Tę wolność gospodarczą zniosła ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego (2003). Jedynie dla spółek (osób prawnych) limit powierzchni ustalono większy i wynosił 500 ha użytków rolnych⁶.

W pierwszym okresie po ukazaniu się ustawy z 1991 r. niewielki był zakres prywatyzacji, ponieważ barierą był brak kapitału i mały popyt na ziemię. Dominującą formą była dzierżawa, która nie powodowała przeniesienia własności. W miarę poprawiania się warunków ekonomicznych gospodarowania w rolnictwie, a zwłaszcza po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, wzrosło zainteresowanie zakupem nieruchomości z zasobu WRSP. Ziemie państwowe w małym stopniu wpłynęły na poprawę struktury agrarnej, ponieważ inaczej rozkładał się przestrzenny układ popytu i podaży. Podaż ziemi wystąpiła w regionach, w których słabe było rolnictwo chłopskie

⁶ B.M. Wawrzyniak, M. Zajdel, *Ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego jako jeden z czynników zmian struktury agrarnej*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2006, nr 4.

i nie generowało popytu na ziemię. Natomiast na terenach południowo-wschodnich, gdzie występował głód ziemi, zanotowano małą podaż ziemi rolniczej⁷.

Tabela 4. Struktura obszarowa umów dzierżawy w latach 1992-2010

Wyszczególnienie	Wydzierżawiono w latach 1992-2010		Wygaśnięcie lub rozwiązanie umowy		Stan na 2010 r.	
	liczba umów	powierzchnia w ha	liczba umów	powierzchnia w ha	liczba umów	powierzchnia w ha
Do 1 ha	141 791	70 851	106 331	54 096	35 460	16 755
1-2 ha	60 579	84 665	44 133	61 574	16 446	23 091
2-5 ha	46 735	144 383	31 892	98 080	14 843	46 303
5-10 ha	22 704	160 419	14 806	104 658	7 898	55 761
10-20 ha	16 254	225 665	10 193	140 101	6 061	85 564
20-50 ha	13 288	413 056	7 906	245 073	5 382	167 983
50-100 ha	4 564	315 452	2 636	182 025	1 928	133 427
100-500 ha	5 410	1 298 944	3 187	756 653	2 223	542 291
500-1000 ha	1408	975 239	1072	740 418	336	234 821
1000 i więcej ha	560	939 046	416	662 524	144	276 522
Razem	313 293	4 627 720	222 572	3045 202	90 721	1582 518

Źródło: Raport z działalności ANR z 2010 r.

W świetle danych ANR co do ogólnej liczby nadal realizowanych umów dzierżawy średnia wielkość gospodarstw rolnych w grupie obszarowej 50-100 ha wynosiła 69,2 ha, w przedziale 100-500 ha – 243,9 ha, w przedziale 500-1000 ha – 698,8 ha oraz w przedziale ponad 1000 ha – 1920,3 ha. Poprzez prywatyzację zasobów WRSP w wysokości 3,0 mln ha zmieniono strukturę własności w rolnictwie, która do niedawna miała charakter ziemi publicznej. W rękach agencji pozostało nadal 1,5 mln ha, którą dzierżawiło 90,7 tys. rolników, w tym 4631 dzierżawców powyżej 50 ha (5,1%).

Ogólnie w okresie między spisami rolnymi z 2002 i 2010 r. nastąpił napływ gruntów rolnych do gospodarstw większej własności rolnej, głównie do gospodarstw liczących 50 i więcej ha, z 2449,1 tys. ha w 2002 r. do 3000,9 tys. ha w 2010 r. (18,4%), w mniejszym zaś zakresie do gospodarstw 30-50 ha, odpowiednio z 1267,8 tys. ha do 1453,3 tys. ha (12,8%). Oznacza to proces dalszej koncentracji gruntów rolnych, co jest zgodne z intencjami polityki rolnej.

⁷ R. Urban, *Prywatyzacja w agrobiznesie. Encyklopedia agrobiznesu*, Fundacja Innowacja, Warszawa 1998.

6. Kształtowanie ustroju rolnego w świetle nowelizacji ustawy z 2011 r.

W 2011 r. ukazała się ustawa o zmianie ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa, która miała umożliwić indywidualnym rolnikom powiększenie swoich gospodarstw w ramach limitów określonych ustawą o ustroju rolnym. Podstawowym celem ustawy było przyspieszenie przemian agrarnych, bowiem nie zawsze większość gruntów w ramach prywatyzacji własności państwowej trafiała w chłopskie ręce. W ramach restrukturyzacji własności publicznej pozostało nadal ok. 1,5 mln ha będących własnością Skarbu Państwa, które aktualnie znajdowały się w dzierżawie. Aby przyspieszyć proces prywatyzacji sektora rolnego, stworzono ustawowy zapis o wyłączeniu z dzierżaw 30% ich areалу i zwrocie tej ziemi Agencji Nieruchomości Rolnych. Wyłączenia dotyczą dzierżaw dużych powierzchni użytków rolnych (powyżej 300 ha lub 500 ha, jeśli dzierżawcą jest spółka). Wyłączenie jest obligatoryjne, ale w przypadku, kiedy dzierżawca na to się godzi, użytkuje dzierżawione nieruchomości aż do wygaśnięcia umowy. W przeciwnym przypadku nie może przedłużyć dzierżawy ani korzystać z prawa pierwokupu czy z preferencyjnych warunków nabycia⁸.

Ustawa nie została dobrze przyjęta przez dzierżawców. Największe wątpliwości budziły:

- projekt całkowitej likwidacji dzierżaw gruntów Skarbu Państwa,
- założenie, że rolników, których gospodarstwa wymagają powiększenia, stać na ogromne wydatki związane z zakupem ziemi,
- wprowadzenie limitów obszarowych przy zakupie ziemi, co w praktyce oznacza faktyczną likwidację kilku tysięcy największych wysokotowarowych gospodarstw rolnych.

Według szacunków ANR, wyłączenie obejmie 100 tys. ha gruntów rolnych, położonych głównie w woj. wielkopolskim, warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim. W sumie w przypadku rezygnacji niektórych rolników z dalszej dzierżawy może powstać rynek nowej ziemi w wysokości 150-160 tys. ha, która powinna trafić głównie do gospodarstw rodzinnych. Zdaniem ANR pomoc w tym mają wyłączenia z dużych obszarów (od 429 ha) dzierżawionych nieruchomości. Rolnikom proponuje się do zakupu grunty rolne w sytuacji, gdy cena ziemi bardzo wzrosła (3,5 razy od 1992 r.). W zasadach udzielania kredytów preferencyjnych przywrócono kredyt na zakup użytków rolnych, w tym na utworzenie nowego gospodarstwa rolnego lub na powiększenie jego powierzchni, jednak jedynie w postaci dopłat do oprocentowania kredytów. Zmieni się również sytuacja dzierżawców wielkoobszarowych gospodarstw rolnych, którzy pozbawieni zostaną 30% swojego dotychczasowego areалу. Nastąpi przede wszystkim zasadnicza zmiana czynników produkcji w po-

⁸ Ustawa z dnia 16 września 2011 r....

staci nadmiaru pracy oraz nadmiernie rozbudowanego parku maszynowego czy pomieszczeń gospodarczych.

7. Podsumowanie

W Polsce rozpoczęto dyskusję na temat źródeł i sposobów przekształceń strukturalnych w rolnictwie. Rynek ziemi wydawał się zablokowany ze względu na pojawienie się dopłat bezpośrednich dla gospodarstw rolnych większych niż 1 ha. Z jednej strony zaobserwowano przepływ ziemi z gospodarstw małych, liczących mniej niż 1 ha, co potwierdziły wyniki spisu rolnego z 2010 r. Druga możliwość pozyskania gruntów tkwiła w gospodarstwach przekazywanych na rzecz Skarbu Państwa za otrzymywane renty strukturalne. Jednak ok. 70% właścicieli przekazywało gospodarstwa następcom, a nie państwu. Stąd zaczęto zwracać uwagę na wielkoobszarowe gospodarstwa rolne, które dzierżały zasoby Skarbu Państwa, a więc mienie publiczne. Przygotowany projekt nowelizacji ustawy uszczuplający potencjał dzierżawców został w pierwszym czytaniu odrzucony przez sejmową Komisję Rolnictwa i Rozwoju Wsi ze względu na fakt, że strona rządowa nie mogła przedstawić skutków finansowych oraz ocenić proponowanych rozwiązań prawnych. W rezultacie mocą przyjętej ustawy z 2011 r. postanowiono, że obligatoryjnie każdy dzierżawca jest zobowiązany odstąpić 30% swojego areалу w celu poprawy struktury agrarnej gospodarstw rodzinnych. Tymczasem wielkoobszarowe gospodarstwa rolne reprezentują typ jednostek wysokotowarowych, charakteryzujących się nowoczesnymi metodami produkcji, wysokim stopniem wydajności pracy oraz reagujących szybko na pojawiające się nowości rolnicze.

Ustawa w warstwie strukturalnej jest procesem skierowanym ku deagraryzacji gospodarstw rolnych, co jest rozwiązaniem niestosowanym w Unii Europejskiej. Właściwszym postępowaniem byłoby tworzenie zachęt ekonomicznych dla gospodarstw małej własności, które i tak nie realizują produkcji towarowej, lecz w jakiejś mierze samozaopatrzenie. Ponadto mała własność jest także sposobem akumulacji kapitału, bez realizacji funkcji produkcyjnych. Uwolniona ziemia z gospodarstw wielkoobszarowych nie stanie się źródłem przemian agrarnych, ponieważ podaż ziemi pojawia się na terenach północno-zachodniej Polski, natomiast głód ziemi występuje na terenach południowo-wschodnich. Pod uwagę należy brać również cenę ziemi, która wzrosła 3,5 razy w stosunku do początków lat 90. Brakuje odpowiedzi na pytanie, na ile swoje funkcje stymulacyjne spełnią kredyty preferencyjne, których pozyskanie rolnicy rozpatrują w kontekście kosztów produkcji. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że od 2015 r. rynek ziemi będzie dostępny dla cudzoziemców.

Literatura

Statystyka Polski, Tom V, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1925.

Tańska-Hus B., *Dzierżawa rolnicza w Polsce na przestrzeni wieków*, UP, Wrocław 2009.

Urban R., *Prywatyzacja w agrobiznesie. Encyklopedia agrobiznesu*, Fundacja Innowacja, Warszawa 1998.

Ustawa z dnia 16 września 2011 r o zmianie ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych innych ustaw.

Ustawa z dnia 19 października 1991 r o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa.

Wawrzyniak B.M., *Monografia rolnictwa województwa kujawsko-pomorskiego*, WTN, Włocławek 2002.

Wawrzyniak B.M., Zajdel M., *Ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego jako jeden z czynników zmian struktury agrarnej*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2006, nr 4.

ISSUES OF MULTI-TERRITORIAL FARMS IN POLISH LEGISLATION

Summary: The paper presents basic problems about the creation and functioning of multi-territorial agricultural farms. In 2003 there was created a new legal act about shaping of agricultural policy, which in a fundamental way limited functioning of multi-territorial agricultural farms, determining maximum level of their size to 300 ha. The act brought back the necessity of agricultural qualification possession for people running farms. The next legal act from 2011 in the obligatory way introduced the rule that every land tenant was obliged to give back 30% of the whole area in order to improve family farms agrarian structure. That act is unprofitable for multi-territorial agricultural farms because it makes disturbances in the functioning of basic factors in agriculture – land, capital and work.

Keywords: multi-territorial farms, agricultural property, creation of agriculture system.